

Sikeranya

KISS NOÉMI: IKERANYA

A szépirodalmi kiadványok manapság tudatosan felépített, különféle csatornákon működésbe hozott marketingje különös elvárásokat épít az olvasóban, hiszen a mintázatok elsősorban a kereskedelemből és a tömegmédiából ismertek – a hatalmas hamburger a valóságban éppen csak tenyéryei, az ajánlóban elhangzó velős mondatokból pedig egy darabbal sincs több a teljes filmben. Különös az is, hogy a Gérard Genette által szinte mániákus aprólékossággal leltárba vett paratextusokat nem győzzük bővíteni a web 2.0 hétköznapivá vált gyakorlata óta: a könyvtrailerok, a blogok, a közösségi oldalak sokasága kíséri a kötetek születését és olvasását, illetve azok előkészítését, amelyektől nehéz eltekinteni: szinte teljesen elmarad a könyvesbolti kínálat böngészése a valamiféle határozott akarat előzetes kialakulásával. Ez a jól előkészített vágyakozás működött az *Ikeranya* esetében is, ugyanis a kötet egyes részletei a bezzeganya.postr.hu webcímen elérhető blogján 2011 őszétől hozzáférhetőek voltak s előremutattak a kötet megjelenésére. (Az *Irodalmi*

Centrifuga oldalán már egy évvel korábban olvashatók voltak más bejegyzések a későbbi kötetből, de ezt az oldalt a szerző a kötet Facebook-oldalán már nem tüntette fel.)

Az anyaság (terhesség, szülés, anyává válás, szoptatás, gyermeknevelés stb.) bizonyosan az egyik leginkább meghatározó és stabilan jelenlévő témája az internetes közösségeknek. Mintha ebben a diskurzusban koncentrálna a nethasználok két alapvető jellemzője: az anonim, sokszor csak virtuálisan létrehozható közösséghez tartozás paradox öröme, illetve a hétköznapi helyzetekben rendszerint nehezen elbeszélhető témák kifejtésének lehetősége. Kiss Noémi rövid fejezetekre tagolt kötete visszaidézi a tematikus blogposztok általános nyelvi karakterét: az egyes szakaszok lezártágát, viszonylagos függetlenségét egy magasabb rendű narratív keretbe illeszkedés ígéretével, illetve a nyelvi és tematikus vonatkozásban egyaránt hangsúlyos meghökkentés szándékát. A vállalkozás bizonyosan kockázatos, s anélkül, hogy belemennék az online és a print médium olvasása közötti különbségek közhelyeibe, mindenképpen fontosnak tartom rögzíteni azt a felismerést, ami a kötet forgatása közben ért: ezek a szövegegységek – a tematikus címmel ellátott fejezetek és sorszámozott alfejezetek – nem elég erősek egy kötetbe zárva, amelynek külleme, illetve a borítón túli paratextusai bennem erős olvasói vágyakozást keltettek.

A borítót díszítő képen – ami a kötet impresszumában található adatok szerint Ruen Ruszev Dobrev festménye – az anya két gyermeket ölel, homloka közepétől az orra tengelyén át az állcsúcsáig meghúzható vonal tengelyesen tükrözi a hozzá simuló két arcocskát. Ha nem ismerjük a kép címét, keletkezésének kontextusát, a hozzá kapcsolódó kommentárokat (s ennek minden esélye megvan), akkor nyilvánvalóan a keleti kereszténység ikonjait hívjuk segítségül az értelmezésben, ahogyan az anyát Máriával, az anyaságot a szentséggel azonosítjuk, amely jelentésadásban az ikerség bizonyosan deviancia. A borító így eleve színre viszi a hagyományostól való eltérést, s a tekintetek melankóliájával együtt is játékot ígér: az Egyből kettő van, az Anya Ikeranya. Az ikerség gondolkodói problémaként is értelmezhető az európai civilizáció történetében: a bibliai és a mitológiai ikerpárok legtöbbször a vetélkedés és a viszály elbeszélésére adnak lehetőséget. Kultúrtörténeti vonatkozásban sem kifejezetten pozitív a jelenlétük az archaikus hiedelemvilágban, illetve az orvostörténetben, aminek a gyökere nagy valószínűséggel abban a tényben van, hogy az ikerterhesség és az ikerszülés hosszú évszázadokon keresztül rendkívül veszélyes, alacsony túlélési esélyt ígérő esemény volt. Az ikerségben rejlő tragikum vagy legalábbis a normától való eltérés le nem záruló gondolkodói probléma is egyúttal, többek között a fogantatásról, az eredetről, az identitásról, ami az anya-gyermek, illetve a testvérek közötti kapcsolat kérdését is koncentráltabban viszi színre. Az irodalmi példák hosszas sorolása helyett most csak Steinbeck Aaronját és Calebjét emelem ki az *Édentől keletre* című regényéből, akik megrázóan jelenítik meg az ikerség figurájában a bűn, a szabad akarat, az eredet és a sors problémáját. Illetve nem tudom említés nélkül hagyni Radnóti Miklóst, aki az *Ikerk havában* nyelvi problémaként is megfogalmazza az ikerséget: „És most azt sem lehet tudni, hogy én haltam-e meg vagy a testvérem. [...] S akkor elkezdődött valami, amiről csak verset lehet írni.” Ezeket a gondolkodói perspektívákat emeli ki az *Ikeranya* fülszövege is, mely szerint a „könyv egyszerre számol be a

szülés élettani valóságáról és spirituális csodájáról, az anyaszült meztelenség állapotáról és a világba érkezés számtalan kalandjáról. A várakozás és a kiszolgáltatottság stációit ugyanúgy megismerhetjük belőle, mint a „közös nyelv”-keresés ke-serves-gyönyörűséges pillanatait. Az én és a te mellett kozmikus-banális módon megszületik a mi.” Az első fejezetet megelőző oldalon egyetlen szót olvashatunk: „magzatpróza”, ami mindenképpen visszavezet Radnótihoz, hiszen egyetlen döb-benetes szóba, mondhatjuk, hogy egy egyszavas versbe sűríti az alig verbalizálha-tót, a nehezen elbeszélhető.

Furcsa feladatként választottam Kiss Noémi prózakötetének olvasását, saját magam számára kitűzött cél volt ugyanis a szöveget ikeranyaként olvasni, hiszen magam is az vagyok. Különös olvasói feladvány, amivel persze saját helyzetemet súlyosbítom – olvasóként bizonyosan: azokat a kérdéseket soroltam elő, hogy tudom-e a szöveget egyszerű olvasóként olvasni, tudom-e a szöveget ikeranyaként olvasni (mi a különbség?), választ kapnak-e vajon dilemmáim, felmentést kapok-e ellentmondásos érzelmeim miatt, terápiaként működhet-e ez az olvasmány az iker-anya mint olyan számára. Témák szintjén az *Ikeranya* semmiben nem ad mást a terhesség-szülés-anyaság témájú blogoknál, amelyeket Donald Winnicott gyer-mekorvos-gyermekpszichiáter kiváló fogalmával az „elég jó anya” terminusával foglalhatunk össze röviden: a web2-es anyaközösségek diskurzusának alapvető jellemzője a tökéletlenség vállalása, a rózsaszín cukormáz eltüntetése és a problé-mák megfogalmazása az anyaság megélésében, ami nem vagy nemcsak természe-tes folyamat, hanem tanulás és idő eredménye a viszontagságos, de egyértelműen pozitív irányba mutató úton. Nyelvi szempontból ugyanezt tapasztaltam a kötet-ben: a kívülálló (nem terhes, nem anya, nem ikeranya) számára jelenthet esetleg némi meglepetést néhány alakzat, például a szeplőtelen fogantatás mint a mester-séges megtermékenyítés paradox metaforája vagy az orvos-isten groteszk azonosí-tása. (A babaragacs és a zebracsíkos terhességi teszt „terminusainak” használata a szövegben viszont már több mint kínos.) A saját test idegenné válásának érzékel-tetésében kifejezetten unalmas a közönséges szavakban – sejtésem szerint – hatás-keltést kereső gesztus, ami nem visz tovább az identitásvesztés antropológiai prob-lémaként való elgondolása irányába: „Felhíztam tíz kilót, kilógtak a csöcseim, szúrt a vége, sebes vér szivárgott belőle. Ordítottak, nyávoztak egész nap, hozzádör-zsöltem az orromat az arcukhoz, befogtam a szájukat, kiköpték az ujjam.” (16.) A rövid mondatok, a leírások és a közjük ékelődő szabad függő beszéd furcsa monotonitást szül, ami egyébiránt jól érzékelteti az alcímben is megjelenő „első év” jelentéseit, vagyis az elbeszélés által befogott időtartamot, illetve annak taga-dását, hiszen az idő természete ebben a történetben (ezekben a történetekben) éppen a múlni nem akarás, a lassúság és az összefolyás. A monotonitás ugyanak-kor az olvasói tapasztalatban unalmat jelent, mert hozza az „elég jó anyává” válás klasszikus stációit, a szülés megszthatatlan és (érzésem szerint) elbeszélhetetlen fájdalmát, a szoptatás, a testkontaktus folyamatosságában megtapasztalt furcsa örömet és fájdalmat, a gyermek fejlődésére való kizárólagos figyelmet, a szűkebb és a tágabb környezet dühítő okosságát, a szocializálódás stációit stb.

Az egyes fejezetek által kijelölt témák elbeszélését időnként megszakítják az ikeranya mint narrátor gyermekkori emlékei, amelyek elsősorban a gyermeki tudat

karakterét, szorongásait teszik láthatóvá alapvetően a felnőtttség, a nemiség, a szeretet vonatkozásában, anélkül azonban, hogy megtörténne ennek az idősíknak a részletesebb kibontása: „Sok fogalmam nincs arról, milyen szülőnek lenni, senki sem tanított. Hogy is, hiszen sosem volt olyan szülőm, amelyet szerettem volna. Olyan volt, akitől szenvedtem, és csak néha szerettem őt nagyon. Olyan, aki nem ölelt, ha kellett, mert nem volt ideje rám.” (18.) A gyermeki nézőpont más formában is felbukkan a kötetben, mégpedig az anyával szemben az egyik iker beszéli el sajátos perspektívaváltással ugyanannak az eseménynek egy szeletét, illetve az ikeranya az elbeszélés tárgyaként, egyes szám harmadik személyű narrációban is megjelenik, ami az eltávolítás gesztusát teszi radikálissá a kötet elején. Nem könnyű bírálni vagy minősíteni Kiss Noémi *Ikeranyáját*, mert abba a látszatba eshetünk, hogy morálisan vonjuk kritika alá a szövegben megjelenő anyafigurát, holott ennél semmi sem állhat tőlünk távolabb. Ugyanakkor mégiscsak élek a gyanúval, hogy éppen az anyasághoz kapcsolódó témák miatt válik az *Ikeranya* sikertelen irodalmi vállalkozássá: a szöveggé alakítás folyamatában egy olyan hibrid alakulat jön létre, ami egészen egyszerűen nem működik, nem izgalmas, nem lenyűgöző egy kötetbe zárva. A blog által biztosított lehetőségek (szókimondás, sarkítás, lezártság és nyitottság), a történetmondás lehetőségei (anyaregény, fejlődésregény, vallomás) és a sűrítő líranyelv alakzatai olyan szöveget eredményeznek, amely katarzisz nélkül hagyja az olvasót. Ha Hélène Cixous ihletett szövegére, a *Medúza nevetésé*-re gondolok, amelyben arról ír, hogy a nőnek fehér tintával, vagyis anyatejjel kell írnia, illetve Julia Kristevának az anyaságról írott esszéjét olvasom újra (amit az *Irodalmi Centrifuga* a Kiss Noémi szövegeit közlő posztok elején idéz), akkor azt látom világosan, hogy az *Ikeranya* nem tudott jól működő szépirodalmi nyelvet teremteni „az anyaság lehetetlen szillogizmusához” (Kristeva). (*Magvető*)

BÓDI KATALIN